

Відгук

офіційного опонента доктора культурології, доцента Яковлева О.В.
на докторську дисертацію Хлистуни Олени Сергіївни
«Мистецькі засоби гармонізації комунікативного середовища у просторі
сучасної культури», подану на здобуття наукового ступеня доктора
культурології за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури

Світові глобалізаційні процеси сприяють економічним, політичним і культурним трансформаціям регіональних соціумів, збільшують кількість та ускладнюють транспортні, економічні, політичні і інформаційно-культурні «мережі» та міжнаціональні комунікації. Глобалізація сприяє розповсюдженню за межі локальних територій-регіонів творів мистецтва, техніки і технологій, релігійних та світських ідеологій, наукових знань і типів раціональності, норм та моделей економічного, соціокультурного життя, поширенню знань та плюралізму наукової думки.

Об'єктивний процес радикальної зміни умов буття людини у світі обумовлений глибинними зрушеннями у способах та типах діяльносного та міжособистісного спілкування. Глобалізація як домінуючий цивілізаційний процес сучасності вбирає у себе багато з властивостей інших загальнопланетарних рухів і представляє собою принципово нове в історії людства явище, а не звичайне продовження існуючих раніше загальноінтеграційних тенденцій. Різновекторна спрямованість глобалізації, яка реалізується перш за все на рівні національних держав та цивілізаційних утворень, неоднорідна динаміка глобального розвитку в економічній, політичній, соціальній та культурній сферах вимагають розглядати даний феномен як певний інтеграційний та нелінійний синергетичний процес.

Тема представленої дослідження є актуальною, перш за все, у плані визначення меж (антропологічної межі, передусім), соціокультурної ідентичності людини та її здатності до «перевтілення», існування в інших просторових та часових реаліях культури (феномен гетеротопії та

гетерохронії), а також й у плані адекватної рецепції комунікативного середовища. Глобалізація як загальна настанова культуротворчості спонукає до пошуку проміжних форм між мистецтвом та культурними практиками. Саме тому феномен сцени, сценізму у якості принципу культуротворчості взагалі набуває пріоритетного значення як інтерпретативна парадигма. Сцена як форма деонтологізується та набуває ознак суто комунікативного феномена (панк-сцена, рок-сцена, арт-сцена та ін.) й відповідно постає затребуваною та привабливою категорією сучасного культурологічного аналізу. Формується нова інтерпретативна парадигма, напрям культурологічних досліджень, що визначає універсальну сценічну мову культури, яка реагує на зміну образних настанов культуротворчості: театрологія знака, театрологія реклами, дизайну тощо.

Відтак, театральна мова в класичному, некласичному, постнекласичному вимірі стає джерелом інтерпретації розвитку сучасних арт-практик. Сценічна подієвість з її антропоцентричними константами презентує людину, що грає (*homo ludens*) та актуалізує визначення соціокультурної ідентичності людини-гравця, і відповідно феномен «перевтілення» як здатність перебувати на багатьох комунікативних сценах відразу (екранній, віртуальній та ін.). Театрологія як інтерпретативна рефлексивна настанова стає частиною комунікології - інтегративної метахудожньої і метакультурної дисципліни, що формується на підставі феноменології, семіології, міфодизайну та ін.

Дисертантка звертається до теоретиків театру, дослідження яких орієнтовані на дискурсивний аналіз, – П.Паві, А.Юберсфельда, Г.Греймаса та ін., а також до аналітичних студій Р. Барта, М. Фуко, які пишуть про спорідненість поетики мистецтва і мовних (дискурсивних) практик культури в цілому. Відтак, принципи гармонізації комунікативного середовища аргументовано рефлексуються в дослідженні в контексті дискурсивного аналізу та визначення поетичної функції ефекту «перевтілення» як інобуття. Цей онтологічний феномен детально аналізується у трьох вимірах мистецтва:

вміння, що потребує однозначної констатації навичок з кінесики, моторики тілесних імплікацій, артикуляції тощо (психологічний аспект); майстерності, яка в дисертації інтерпретується як естетичний феномен в рамках «метаекологічної» парадигми, і зрештою творчості, що інтерпретується як певна темпоральність культури, акт (акт як сценічний та комунікативний феномен), для чого застосовується так звана «актантна» модель комунікативного простору.

Не менш продуктивною є проєкція поетичних та аналітичних засобів культурологічного аналізу на провідні конституативні сфери культуротворчості: поведінку (етичний аспект), діяльність (праксеологічний аспект), стан (естетичний аспект). Формується синтетичний інструментарій дослідження, орієнтований на компаративний та системний підходи. Дисертантка аналізує такі інтегруючі наскрізні категоріальні синтези, як: «ідеація» (вбачання сутності в речі – феноменологія, сакральна дескрипція культури – П. Сорокін, здатність індивіда до медіальної діяльності – Р.Генон), «мімезис» (феномен наслідування як психологічна та поетична парадигми), «катарсис» (очищення почуттів, моральна, естетична анестезія, за С. Грузенбергом), «міфотворчість» (ритуалізація дійсності в міфодизайні, імагінація комунікації та її віртуалізація).

Хлистун О.С. доводить, що інновації формотворення, які відбулися в просторі культури кінця ХХ – початку ХХІ століття належать певним зонам «зустрічі» творчих настанов, синтезу мистецтв, антропологічній і геоцентричній межі єднання людини та Абсолюту, що свідчить про виникнення новітньої сакральності постмодерного типу, яка пов'язана з маргінальним простором культуротворення (культурою повсякдення, треш-культурою, гламур-культурою тощо).

Постмодерна деконструкція, гра в культурні коди, алюзії, колаж, настиш, палімпсест та ін., які свідчать про еkleктизм творчих настанов, набувають новітньої гомогенності монізму натурфілософського осмислення світу, що визначається у метаекологічних дослідженнях. Так, «полілог» як

провідна парадигма інтеракції, орієнтований на пошук образу «Іншого» у якості конституативної настанови культуротворчості, усувається екологічною настановою поетики, що актуалізує феномен «складки» (pli – фр.), за Ж. Дельозом, «генетичний алгоритм» як звернення шляхом дигітальних технологій до креативної «лабораторії» природи. Так, замість дискретного мозаїчного середовища комунікації утворюються креативні епіцентри своєрідних атракторів культури – видовищних, сценічних, екранних рекрацій як зон гармонії та підвищеного комфорту.

В теоретико-методологічному розділі, зокрема, у історіографічному підрозділі дисертантка наводить широку панораму рефлексивних підходів та принципів культурологічної дескрипції, де визначаються такі пріоритети: «1) культура як носій цінностей світогляду (Бог, Абсолют, Великий інший, дух тощо); 2) культура як суб'єктна (поведінка – етосфера, діяльність – праксіосфера, стан – естетосфера) та об'єктна цілісність (інституції культури, культурні практики, зокрема, шоу-бізнес, естрада, мода, реклама, дизайн, архітектура, які формують цілісність комунікативного середовища, сформованого мистецькими засобами); 3) культура як реальність самоствердження, самозбереження та самореалізації людини – екологічний, експресивний, проектний аспекти» (с. 36 дисертації). Всебічно, з точки зору обраної теми, аналізуються дослідження Я. Голосовкера, О. Лосева, Д. Пивоварова, Е. Гуссерля, К.-Г. Юнга, П. Сорокіна, М. Еліаде, В. Бичкова, М. Поповича, В. Іванова, М. Кагана, Е. Маркаряна та ін. Такий підхід потребує визначення генералізованої дослідницької парадигми, якою постає «екологія культури» (Д. Ліхачов, Е. Морен, М. Кисильов та ін.).

Актуальним є визначення концептосфери, понятійного апарату дослідження. Це, передусім, експлікації категорій «простір комунікації», «сцена», «метаекологічна естетика», «екологія сприйняття», «синестезія» та ін. Дисертантка доцільно аналізує простір формотворчих інтенцій сценічного простору як певну «трансформативну поетику», де за висхідний зразок береться поетика мистецтва.

В розділі, присвяченому аналізу сприйняття комунікативного середовища формування сучасних арт-практик, О.С. Хлистуни впевнено доводить, що сценічна реальність у всіх її онтологічних виявленнях призводить до актуалізації карнавальних, містеріальних, ритуалізованих сценічних реалій (меніппея, бізнес-ритуали, політична імагінація як стендап тощо). Дисертантка аргументовано зазначає: «Коли предметів стає все більше і більше, то відбувається глобальний похід у минуле, в архаїку як системне явище звернення до витоків системогенезу. Адже архаїчні коди, ритуальні форми використовуються у вигляді бізнес-ритуалів чи тотальної архаїзації предметного кола споживання для витворення «наївного» образу предмета або суб'єкта культури споживання» (с. 160 дисертації). Відтак, соціокультурна ідентичність як ідентичність сприйняття комунікативного середовища з застосуванням мистецьких гармонізуючих практик опосередкована тілесними імплікаціями (Мерло-Понті, Нансі). Це актуалізує визначення феномену «перевтілення» як тілесних імплікацій екології сприйняття.

Третій розділ присвячений феномену «перевтілення» в художній культурі як засадничого принципу цілісності творчого процесу. Актуальним є звернення до теорій катарсису у Л. Виготського (катарсис як поетична функція тексту) та С. Грузенберга (катарсис як моральна та естетична анестезія, що дорівнює ескапізму). Застосування актантної моделі (П.Паві) специфікує сценічний дискурс, допомагає визначити пріоритети єдності актантів, акторів та акторів комунікативного акту як дискурсивної цілісності. Оригінальним у контексті феномену «перевтілення» є порівняльний аналіз знакових театральних систем К.Станіславського, Вс. Мейєрхольда, Леся Курбаса. Так, зокрема відмічається, що в системі Станіславського домінує логоцентризм, креативність промови, на відміну від розповсюдженої її інтерпретації як емотивного психологізму. В системі Вс. Мейєрхольда домінує синтетизм та паритет екстенсивної та інтенсивної метрик сценізму, а в системі Леся Курбаса – інтенсивна метрика. В аналізі кінематографічної

моделі сценічного дискурсу приваблюють звернення до текстів К. Малевича та Ю. Тинянова, що збагачує бачення феномена «перевтілення» в мистецтві взагалі й кіномистецтві, зокрема.

Відтак, проведене дослідження показало, що феномен соціокультурної ідентичності людини як «перевтілення» мало вивчений в контексті метахудожньої та метакультурної рефлексії, взаємодії мистецтва з сучасними арт-практиками. Відповідно, дослідження О.С. Хлистуна постає суттєвим особистим внеском талановитої дослідниці в теоретичну рефлексію над сучасними сценічними формами культури в цілому.

Взагалі, дисертаційне дослідження О.С. Хлистуна відзначається фундаментальністю та ґрунтовністю, структура дисертації є чіткою, а її логіку підпорядковано вирішенню сформульованих дослідницьких завдань. Основні наукові результати, висновки і рекомендації дослідження є достовірними внаслідок оперування досконалим теоретико-методологічним інструментарієм та залученням значного масиву перевірених фактів, положень, концептуальних підходів.

Однак в цій ґрунтовній та професійній роботі можна відмітити певні недоліки.

1. Експліцитно не визначена взаємодетермінація соціокультурної ідентичності людини та феномену «перевтілення» у комунікативному просторі як сценічних, так і інших видів мистецтв.

2. Не завжди чітко характеризується межа ідентичності, що дозволяє відрізнити процеси трансценденції (переходу в інший простір) та трансгресії (долання всіх можливих та неможливих меж як образних ознак культури).

3. Мало приділено уваги власне українському досвіду сценічності мистецтва, зокрема й постмодерного стану.

Загалом проголошені зауваження несуть скоріше уточнюючий і рекомендаційний характер, не ставлячи під сумнів вагомість отриманих дисертанткою наукових результатів, високої оцінки цієї новітньої та оригінальної роботи.

Аналіз дисертації Хлистун Олени Сергійовни «Мистецькі засоби гармонізації комунікативного середовища у просторі сучасної культури» дає підстави для обґрунтованого висновку про те, що представлене наукове дослідження за своєю актуальністю, науковою новизною, предметним змістом та теоретико-методологічною значущістю повною мірою відповідає вимогам МОН України щодо докторських дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора культурології за спеціальністю 26.00.01 – Теорія та історія культури (культурологія). Автореферат дисертації та публікації за її темою повною мірою віддзеркалюють зміст дослідження.

Отже, Хлистун Олена Сергіївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора культурології за спеціальністю 26.00.01 – Теорія та історія культури (культурологія).

Офіційний опонент:

доктор культурології, доцент,

професор кафедри мистецтвознавчої експертизи

Національної академії керівних кадрів

культури і мистецтв

НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ

Яковлев О.В.

НАЧАЛЬНИК ВІДДІЛУ КАДРІВ ТА
ДОКУМЕНТОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ